

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 1, p. 1-14, February 2012

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE VE KIBRIS TÜRK TOPLUMU İLİŞKİLERİ (1923- 1938)*

*RELATIONS BETWEEN TURKEY AND TURKISH SOCIETY IN CYPRUS IN THE
PERIOD OF ATATURK (1923- 1938)*

Yrd. Doç. Dr. Sibel AKGÜN

Sakarya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı,

Abstract

Cyprus, of which sovereignty was given to England with the 20^h article of Lausanne Peace Treaty signed in 24 July 1923, has not been on the agenda of Turkish public opinion and government politically until 1950s. One of the most important reasons of this was that there was not a discussion on the status of the island. Also Foundation studies of the new republic-founded after the Turkish War of Independence led by Mustafa Kemal (Ataturk) - and balances that were tried to be created in domestic with foreign policy became the reasons to follow the issues, which were closed definitely such as Cyprus, in the background. However cultural and social conditions of Turkish society living in Cyprus after the foundation of Turkish Republic were continued to be followed by Ataturk's personal directives. In the period of Ataturk, the interest on the condition of Turkish society in Cyprus had been kept through the initiatives such as making interviews with the notable of Turkish society in Cyprus, supporting some issues economically, sending Turk teachers to the schools and opening Consulate in Larnaca after Lausanne Treaty. Also politically, careful but a more sensitive policy on the tendency of Turkish society in Cyprus towards the Republic of Turkey, newly founded at the point of gaining its social and political identity in this period, had been followed. Thus newly founded Turkish Republic continued to support Turkish society in Cyprus who were one of the Turks living of the National Oath (Misak-i Milli) politically, socially and culturally.

*Bu makale, 20 Eylül- 24 Eylül 2010 tarihinde yapılan XVI. Türk Tarih Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

In the article this relations of Turkey with Turkish society in Cyprus in the period of Mustafa Kemal (Atatürk) and initiatives of Atatürk on the issue of Cyprus will be tried to be analyzed by also utilizing some archive documents.

Key Words: Cyprus, Atatürk, Lausanne Treaty, foreign policy, cultural and social relations.

Öz

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın 20.ci maddesi ile egemenliği İngiltere'ye bırakılan Kıbrıs, 1950'li yıllara kadar siyasi olarak Türkiye kamuoyunda ve hükümetleri nezdinde resmi olarak gündemde olmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Adanın siyasi statüsü üzerinde tartışma olmamasıdır. Ayrıca Mustafa Kemal (Atatürk) önderliğinde başarıya ulaşan Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan yeni cumhuriyetin kuruluş çalışmaları ile iç ve dış politikada oluşturulmaya çalışılan dengeler, Kıbrıs gibi kesin çözüme ulaşmış bir konunun daha geri planda takip edilmesine yol açmıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrası Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun kültürel ve toplumsal durumları bizzat Atatürk'ün direktifleri ile takip edilmeye devam edilmiştir. Atatürk döneminde, Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenleri ile görüşmeler yapılması, bazı konularda ekonomik destek sağlanması, Türk okullarına gönderilen öğretmenler, Lozan Antlaşması sonrası Larnaka'da Konsolosluk açılması gibi girişimlerle Kıbrıs Türk toplumunun durumu ile ilgilenmeye devam edilmiştir. Hatta siyasi olarak da Kıbrıs Türk toplumunun o dönemde toplumsal ve siyasi kimliğini kazanma noktasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne olan eğilimleri konusunda dikkatli ama duyarlı bir politika takip edilmiştir. Böylece yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Misak-ı Milli sınırları dışında yaşayan Kıbrıs Türk toplumunu siyasi, toplumsal ve kültürel olarak desteklemeye devam etmiştir.

Makalede, Mustafa Kemal (Atatürk) döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumu ile olan ilişkileri, Atatürk'ün Kıbrıs konusunda yaptığı girişimler, bazı arşiv belgelerinden de yararlanmak suretiyle ele alınarak, analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Atatürk, Lozan Antlaşması, dış politika, kültürel ve toplumsal ilişkiler.

I. Lozan Antlaşması Sonrası Kıbrıs'ın Durumu

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferi sonrası 24 Temmuz 1923'te Türkiye ile Müttefik Devletleri arasında imzalanan Lozan Antlaşması sonucu bağımsız yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınması sağlanmıştır. Türkiye tarihi açısından büyük öneme sahip olan bu antlaşmanın 16.cı, 20.ci ve 21.ci maddeleri doğrudan Kıbrıs ile ilgilidir.

Lozan Antlaşması'nın 16.cı maddesi Kıbrıs'ın hukuksal durumunu ilgilendiren madde olup, Türkiye'nin antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar ile adalar üzerindeki sıfatlarından, haklarından ve egemenliğinden vazgeçmiş olduğu belirtilmiştir¹.

¹Seha Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, III- CII** Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1969, s. 7. Lozan Antlaşması'nın 16. maddesinde Türkiye'nin sıfatlarından, haklarından ve egemenliğinden vazgeçtiği topraklar ve adaların gelecekte ilgililerce düzenlenecek durumlarının, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında özel komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere helal getirmeyeceği yazılmıştır. Böylece Türkiye 16. madde ile "Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, sözü edilen ilgililerden biri olarak diğer adalarla birlikte olarak Kıbrıs'ın geleceği konusunda söz hakkına sahip olacağını saklı tutmuştur". Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs'la ilgili bu maddesinin yorumuyla ilgili olarak

Lozan Antlaşması'nın 20.ci maddesi ile Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılımını (ilhakını) tanımıştır. Antlaşmanın 21.ci maddesi ile ise adada yaşayan Türklere Hakk-ı Hıyar (Seçim Hakkı) tanınarak, iki yıllık bir süre içinde uyruklukları konusunda seçim yapılabileceği belirtilmiştir².

Kıbrıs'ın Lozan Antlaşması ile hukuken Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında kaldığının kabul edilmesinden sonra Ada, 10 Mart 1925'te İngiltere tarafından Taç Kolonisi ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra Kıbrıs'ı, İngiltere'nin diğer Taç Kolonisi sömürgelerinde olduğu gibi İngiliz toprağı olmasından dolayı Vali yönetmeye başlamıştır. Bu tarihten önce Adanın yönetiminden 1878- 1925 arasında Yüksek Komiser sorumlu olmuştur³.

Lozan Antlaşması sonrası uluslararası alanda tanınmışlığını tescil edilen yeni Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal (Atatürk)'in önderliğinde modernleşme ve inkılâplar yapılması yoluna girmiştir. Dış politikada ise Kıbrıs özelinde bir İngiliz toprağı olan Ada ile ilgili olarak politik açıdan herhangi bir tavır içinde olmamaya özen gösterilmiştir. Bunun en önemli nedeni ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin iç koşullarıyla birlikte İngiltere'nin önceliklerini iyi analiz ederek realist bir politika izlemesi ve Lozan'da çözüme kavuşturulamayan Musul ve mübadele gibi sorunlarına bir yenisini daha eklemeyerek, olası yeni sorunlardan kendisini koruma refleksidir⁴.

Yine de Türkiye Kıbrıs konusunu Lozan'da kesin bir karara bağlamakla birlikte, Misak-ı Milli sınırları dışında kalan Ada ile iki nedenden dolayı ilişkisini kesmemiştir. Bu nedenlerin birincisi ve en önemlisi Adadaki Türk varlığıdır. İkincisi ise Adanın Türkiye ile olan coğrafi yakınlığı, yani stratejik önemidir.

II. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası

1571'de Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilen Kıbrıs'a Anadolu'dan gönderilen Müslüman Türkler, Adanın İngiltere'ye kiralandığı 1878'den sonra egemenliğin Osmanlı da olduğu düşüncesi ile hareket etmişlerdir.

Bu düşüncenin en önemli göstergelerinden biri Adanın İngiltere'ye kiralanması sonrası İngiliz yönetiminin gerçekleştirdiği değişiklikler konusunda Kıbrıs Müslüman Türk toplumu ileri gelenlerinin gösterdiği tutumdur. 23 Mart 1882'de İngilizler tarafından 1879'da Adanın yasama organı olarak oluşturulan Kavanin (Yasama) Meclis'inde yapılan değişiklik ile Meclis'in 12 seçilmiş, 6 atanmış toplam 18 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. Seçilmiş üyeler nüfus oranına göre 9 Rum, 3 Türk üye olarak belirlenmiştir. Bu durum Kıbrıs Müslüman Türk toplumu ileri gelenlerinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Kıbrıs'ın henüz Osmanlı toprağı olduğu ve geçici bir süre için İngilizlere devredildiği gerçeğini göz ardı edip, Müslüman-Türk toplumunun, ilk anayasal düzenlemedeki yönetim organında Ortodoks Rum toplumu ile eşit temsiliyet ve eşit oy hakkı olduğu gerçeği göz ardı edilerek yapılan bu değişiklik, Kıbrıs Müslüman Türk toplum ileri gelenlerini harekete geçirmiştir. Dönemin

Bk: Murat Sarıca- Erdoğan Teziç- Özer Eskiyyurt, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975, s. 5-7.

² Meray, 1969, TII- CII, s. 8.

³ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878- 1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt: I, İstanbul, Kaynak Yay., 1984, s.113

⁴ Mine Akkuş- Barış Özdal, "Lozan Barış Andlaşması'nın Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler- Mülteciler", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı I, Ankara, 21- 23 Kasım 2008, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yay.: 8, 2009, s.107.

Kıbrıs Müftüsü Esseyid Ahmet Asım Efendi ve toplum ileri gelenleri Yüksek Komiser Sir Robert Biddulph'a ve Bab'ı Aliye telgraf çekerek bu durumu protesto etmişlerdir. Gerçekten de Bab-ı Ali Hükümeti 6 Nisan 1882'de Londra Elçisi Musurus Paşa'ya direktif göndererek, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Granville'e Kıbrıs'ta 3 Müslüman Türk, 9 Ortodoks Rum üye olarak belirlenen Kavanin Meclisi kompozisyonunun Müslüman Türkleri rencide ettiğinin bildirilmesini istemiştir⁵.

Kıbrıs Müslüman Türk toplumu ileri gelenleri Adanın 5 Kasım 1914'te İngiltere tarafından ilhak edilmesinin ardından ise bu kararı kabul etmişlerdir. İngiltere'nin tek taraflı olarak Adayı ilhak etmesi sonrası 6 Kasım 1914'te Başkadı Ali Rıfat, Müftü Mehmed Ziyaeddin, Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey, Kavanin Meclisi üyesi Mehmet Şevket'den oluşan toplum ileri gelenleri Yüksek Komiser Sir Hamilton Adams'ı ziyaret ederek, bu statü değişikliğini kabul ettiklerini ve İngiliz Kralına sadakatle itaati sürdüreceklerini belirtmişlerdir. Tek yanlı ilhak kararının ardından toplum ileri gelenleri 20 Kasım 1914'te Sömürgeler Bakanı Lewis Harcourt'a da bir mektup göndererek, Kıbrıs Müslümanlarına Adanın İngiliz egemenliğinde kalacağına dair güvence verilmesi istemişlerdir⁶.

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanan I. Dünya Savaşı sonrası başlayan Kurtuluş Savaşı ve savaş sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 24 Temmuz 1923'te imzaladığı Lozan Antlaşması ile Adanın egemenliği resmi olarak İngiltere'ye geçmiştir. Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenleri açısından ise yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin vermiş olduğu bu karar, memnun olunmamakla birlikte yine sessiz bir şekilde kabul edilmiştir. Örneğin, avukat Mithat Bey 1923'te çıkarmaya başladığı *Hakikat* gazetesinde, Türklerin onurlu bir barış antlaşmasını başarıyla imzalamış olmasından dolayı sevinçli olduklarını, fakat aynı zamanda Adanın elden çıkması dolayısı ile üzgün olmalarının doğal olduğunu ve Kıbrıs Türk toplumunun vazifesinin adadaki mevcudiyetini korumak olduğunu dikkati çekmiştir⁷.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde yeni kurulan cumhuriyetin gelişmesi ve kalkınması için topyekün bir seferberlik başlatılmış, ayrıca "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi uyarınca diğer devletlerle olan ilişkilerde yepyeni bir sayfa açılmaya çalışılmıştır.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bu dönemde Kıbrıs Türkleri ile olan ilgi ve alakası Türk toplumunun hakları ve Adanın stratejik öneminden dolayı devam etmiştir. O dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi olarak Kıbrıs ile ilgili tek bağlantısı, Lozan Antlaşması'nın 21.ci maddesi ile Hakk-ı Hıyar tanınan Türklere yardımcı olmak üzere 1925'te Larnaka'da açılan Türkiye Konsoloslğu olmuştur. Konsolosluk, Lozan Antlaşması'nın 21.ci maddesi uyarınca Türkiye'ye göç etme hakkını kullanan Türklere⁸ yardımcı olarak, resmi işlemlerini yürütmüştür. 1927'de kapanan konsolosluk, 1928 yılı ortalarında yeniden açılmış ve özellikle bu ikinci döneminde Konsolosluk sadece bu iş ile ilgilenmemiştir. İkinci döneminde de Konsolosluga ilk döneminde olduğu gibi yeniden atanan Ali Asaf Güvenir'in dinamik kişiliği ile yüksek öğrenime gidecek gençlere yardımcı olunmuş, dernek ve cemiyetlerin faaliyetleri desteklenmiş, milli günlerin kutlanmasına ön ayak olunmuş ve en önemlisi Kıbrıs'ta Türk

⁵George, S. Hill, **The History of Cyprus**, Cambridge, Cambridge University Press, 1952, s. 420, Public Record Office- Colonial Office (CO) 883/ 2, 6 April 1882.

⁶CO 67/ 179- 4973, 20 November 1914.

⁷*Hakikat*, 4 Ağustos 1923- **KTMA** (Kıbrıs Türk Milli Arşivi).

⁸Bu dönemde Hakk-ı Hıyar hakkını kullanarak Türkiye'ye göç eden kişi sayısı 7- 8 bin civarındadır. Türkiye'ye göç edenler Konya, Muğla, Adana, Silifke ve Mersin gibi illere gönderilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi- **B.O. A.** 30.. 18. 1.1. /16. 77.6 -Tarih: 7 Aralık 1925 ve B. A. 272..0.0.12/ 43.63.8-Tarih: 28 Ocak 1925'den aktaran Mine Akkuş- Barış Özdal , 2009, s. 98- 109.

toplumunun zaten yoğun bir şekilde ilgi gösterdiği Atatürk inkılablarının yaygınlaşmasına yardımcı olunmuştur⁹.

O dönemde Adadaki Türk konsolosluğu aracılığı ile Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye'ye göç etmesinin teşvik edildiği, Kıbrıs konusunda yazılan bazı kaynaklarda yoğun olarak yer almaktadır¹⁰. Bu değerlendirmelerde iki savaş arası dönemde Türkiye'nin komşu ülkelerde yaşayan Türkleri Türkiye'ye göç etmeye teşvik ettiği ve bu nedenle yoğun olarak ilk zamanlarda Kıbrıs'tan Türkiye'ye Konsolosluk aracılığı ile göç konusunda telkin yapıldığı belirtilmektedir. İngiliz Hükümeti ise Türk toplumunun Adadaki siyasal varlığını Rum toplumuna karşı gerekli gördüğü için Türklerin göçüne sıcak bakmamıştır. Hatta göç konusunda Kıbrıs Türk toplumu da ikiye bölünmüş, bir grup göçü desteklerken, diğer bir grup Adadaki Türk mevcudiyetinin korunmasını ileri sürerek göçe karşı çıkmıştır¹¹. Ancak 1930 yılında Konsolos Asaf Bey'de Kıbrıslı Türklerin Adadan göç etmesini teşvik ettiğine dair dönemin Kıbrıs basınında (Örneğin, *Hakikat* ve *Birlik* gazeteleri) çıkan bu iddiaları kabul etmemiştir¹².

Bu konuda Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç eden kişilerle ilgili olarak 2 Aralık 1924 tarihinde Başvekâlet Kalem-i Umumiye Müdüriyeti tarafından kaleme alınmış Türkiye Reis-i Cumhuri Gazi Mustafa Kemal imzası ile hazırlanan kararnamenin içinde yer alan "Lozan Barış Andlaşması gereğince Kıbrıslıların mübadeleye tabi olmamaları gerekmekte ise de vicdani nedenlerle, zorunluluktan memleketlerini terk ederek Türkiye'ye iltica eden Kıbrıslıların iskânı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nda bir kayıt bulunmamasına rağmen 2 Aralık 1924 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında mülteciler hakkında yürürlükte olan talimatnameye bağlı olarak işlem yapılmasının onaylandığı" ifadeleri dikkat çekicidir. Bu ifadeler ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'taki Türklerin yoğun olarak göç talebini onlardan gelen bir talep olarak görmesi nedeniyle gerekli önlemlerin alınması için harekete geçtiği anlaşılmaktadır¹³.

Dönemin şartları dikkate alındığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konuda teşvikten ziyade daha çok yardım boyutuyla ilgilenmesi söz konusu olmuştur. Ancak yine de Kıbrıs Türk toplumunun göç etme konusunda istekli olması karşısında zamanla Türkiye'de harekete geçme zorunluluğu duymuştur. Zira Mustafa Kemal Atatürk'ün göçler

⁹Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878- 1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Ankara, Kıbrıs Araştırmaları ve Yayın Merkezi Yay., 1996, s. 226- 227.

¹⁰Bu konuda Bk: Ahmet An, **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması**, Lefkoşa, Galeri Kültür Yay., 1997, s. 75- 76, Bülent Evre, **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi**, Lefkoşa, Işık Kitapevi Yay., 2004, s. 62.

¹¹Evre, 2004, s. 62.

¹²Asaf Bey bu konuda *Söz* gazetesine bir demeç vermiş ve şunları söylemiştir: " Muhacerat meselesi hakkındaki vaziyet o kadar sarıhtir ki, bu hususta yeni izahat ve tafsilat itasını zayı addediyorum. Lozan Muahedesi mucibince, Kıbrıs Türklerine bir hakkı hıyar verilmiştir. Biz bu hususta, bize müracaat edenlerin lazım gelen muameleyi resmîyelerini yapmakla meşgul olduk. Hariçteki cereyanlar, leh ve aleyhte söylenen sözler ve gazetelerin neşriyatı bizi alakadar etmemiştir. Biz o münakaşalardan uzak durduk. Halk serbestçe haklarını istimal etmiştir. Bu babda tarafımızdan ima tarikiyle olsun kimsenin teşvik edilmediğini temin ederim. Kimsenin evini yıkmakta, harmanını dağıtmakta bizim için hiçbir menfaat mevcut değildir. Yalnız haklarını istimal ederek, memleketime hicret eden muhtaç arkadaşlarımıza muavenet temin edilmesini, sefaletten kurtarılmalarını hükümetimden istirham eylerim....", (4 Aralık 1930 tarihli *Söz*, **KTMA**- Girne).

¹³Akkuş- Özdal, 2008, s. 98- 109.

konusunda hassas olduğu ve göç edenlerin sayının artmaması için bazı girişimlerde bulunduğu da aşağıda ilgili bölümde ele alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda her türlü yardım aldığı ve ilişki içinde bulunduğu devlet yine Türkiye olmuştur. Adada eğitim- öğretim kurumlarında görev yapmak üzere Kazım Nami Duru (1925), İsmail Hikmet Ertaylan (1933), Turgut Sarıca (1935) gibi milliyetçi eğitimcilerin gönderilmesi aslında Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumunun Anavatan'a olan bağlılığını çok iyi analiz ederek, buna göre bir eğitim politikası içine girdiğini göstermektedir. Yine yeni Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'tan yükseköğrenime gidecek olan gençlere her türlü kolaylığı sağlamaya çalışmıştır. Türkiye Kıbrıs'taki Türk okullarına her zaman yönetici ve öğretmen göndermeye devam etmiş, aynı zamanda Kıbrıs'tan da yüksek öğrenim için gençler kabul etmeye devam etmiştir. Yani yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türkleri arasında eğitilmiş eleman konusunda yakın bir ilişkinin sürdüğü görülmektedir¹⁴.

Sadece eğitim öğretim alanında değil, toplumsal ve kültürel alanlarda da Kıbrıs Türk toplumu ile Türkiye arasındaki bağlar hiç kopmamıştır. 1920'li yıllardan itibaren tiyatro toplulukları, ses sanatçıları ve futbol takımları adayı ziyaret etmiştir. Örneğin, Nisan 1929'da Darülbedai oyuncularını Mersin üzerinden Mağusa'ya gelmiş, Mağusa, Lefkoşa, Limasol ve Larnaka'da temsiller vermiştir. Yine Seyhan futbol takımına mensup Adanalı futbolcular 1932 yılında Kıbrıs'a gelip Lefkoşa Türk Futbol takımı ile bir maç yapmıştır. Türkiye'nin "Büyük Tayyare Piyangosu" da 1920'li yıllardan itibaren Kıbrıs'ta satılmaya başlanmıştır. Atatürk döneminde Türkiye ile Kıbrıs Türk toplumu arasında bunlar gibi çok sayıda kültürel, toplumsal ve sportif faaliyetler söz konusu olmuştur¹⁵.

Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye'ye karşı olan ilgi ve sevgisi Mustafa Kemal Atatürk döneminde yapılan yeniliklerin ve inkılabların Kıbrıs Türkleri arasında hiçbir zorlama olmadan benimsenmesini de beraberinde getirmiştir. Yeni kurulan cumhuriyette Mustafa Kemal Atatürk tarafından bir hayata geçirilen Harf İnkılabı, Medeni Kanun, Kıyafet İnkılabı, Soyadı İnkılabı gibi inkılablar Kıbrıs Türk toplumu tarafından hiçbir zorlama olmaksızın hemen benimsenmiştir¹⁶.

Bu inkılablar, yasal düzenleme İngiliz yönetimi tarafından yapılmadığı için toplum arasında ilk başlarda kendiliğinden uygulanmaya başlanmış, zamanla inkılabların yasal düzenlenmesinin yapılması için girişimlerde de bulunulmuştur. Örneğin, 1930 yılında Türk toplumundan gelen yoğun talep üzerine Türkiye'de 1 Kasım 1928'de kabul edilen yeni Türkçe harflerinin resmi olarak dairelerde uygulanması için İngiliz yönetimince Türk ileri gelenlerinden oluşacak bir Komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Bu Komisyon durumu inceleyerek, Nisan 1930'da Hükümete rapor hazırlamıştır. Hazırlanan raporda, yeni Türkçe harflerinin Türk memurlar tarafından Haziran'a kadar öğrenilmesi ve üç ay içinde imtihan olmaları, köy muhtar ve azaları ile imamların da bu süre içinde yeni harfleri öğrenmeleri, hükümete yapılacak her türlü Türkçe müracaatların 1931'den itibaren yeni harflerle yapılması, Türk öğretmenlerin de okullar kapandıktan sonra halka yeni harflerle ilgili ders vermeleri önerileri vardır¹⁷.

¹⁴Sabahattin İsmail- Ergin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri 1919- 1938**, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yay.- 8-,1989, s. 88.

¹⁵ **A.g.e.**, s. 143- 162.

¹⁶Erdal Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılablarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, 2002, s. 101.

¹⁷ İsmail- Birinci, 1989, s. 232- 234.

Lozan Antlaşması sonrası Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumu ile olan bağlarının kopmaması Adadaki Türk toplumunun Türkiye'ye olan ilgi ve sevgisinin hiç eksilmemesi ile de yakından ilintilidir. Hatta sadece kültürel, toplumsal ve sportif faaliyetler değil, siyasi olarak da Kıbrıs Türk toplumu Atatürk Türkiye'sindeki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Aslında Atatürk döneminde Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye'ye olan siyasi ilgisi, Türkiye tarafından da dikkatle takip edilerek, buna uygun bir politika izlenmiştir. Bu durumu dönemin siyasi gelişmelerine bakılarak daha iyi analiz etmek mümkündür. Kıbrıs Türk toplumu açısından İngiltere'nin Lozan Antlaşması sonrası Adayı 1925'te Taç Kolonisi ilan etmesinin ardından toplum üzerinde uygulamaya çalıştığı kontrol politikası tepki çekmiştir. Özellikle İngiliz yönetiminin Kıbrıs Türk toplumunun Adanın yönetiminde karar verme sürecine katılma noktaları sayılan önemli makam ve mevkilere (Kavanin Meclisi üyeliği, Evkaf Dairesi Müdürlüğü¹⁸ gibi) kendi politikalarına yakın kişileri seçtirme eğiliminde olması, toplum içinde kabul görmemiştir. İngiliz yönetimi izlediği bu politika ile kendisine sadık ve kontrolünden çıkmayacak, her türlü gelişimini ve tercihini kendisinin belirleyeceği bir toplum yaratmak istemiştir. Kıbrıs Türk toplumu içinde yüzü Türkiye'deki gelişmelere dönük olan Necati Özkan¹⁹, Mehmet Remzi (Okan)²⁰ gibi kişiler ise yaptıkları faaliyetlerle İngiliz

¹⁸Kavanin Meclisi 1879 yılında, adanın İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'nden kiralanması sonrası çıkarılan 1878 Anayasası ile oluşturulmuş yasama organıdır. Bu organ, İngilizler tarafından ada toplumlarının yönetimde söz sahibi olması için seçimle gelen Türk- Rum üyeler ve atanmış İngiliz üyelerden oluşmaktadır. Nüfus oranına göre 1882'de seçilmiş 3 Türk 9 Rum üye ile 6 atanmış İngiliz üyeden oluşan Meclis üye dağılımı, 1925'te seçilmiş 3 Türk 12 Rum üye ve atanmış 9 üye olarak değiştirilmiştir (Bu konuda hazırlanmış ayrıntılı çalışma için Bk: Samani, 2007). Evkaf Dairesi ise Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethettiği 1571'den sonra adada kurulan vakıflara ait taşınır- taşınmaz mallar, başkent Lefkoşa'da oluşturulan Evkaf Dairesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Evkaf Dairesi, İngiltere'nin adayı Osmanlı Devleti'nden kiraladığı 1878'te yapılan antlaşma uyarınca, 1925'e kadar biri İngiliz yönetimi diğeri Osmanlı Devleti Şeyhülislamlığı tarafından tayin edilen iki müdür tarafından yönetilmiştir. Tabii Evkaf Dairesi müdürlüğüne Osmanlı Devleti Şeyhülislamlığı tarafından atanan kişinin onayına izin verip vermemek İngiliz yönetiminin tasarrufundadır. İngiliz yönetimi, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile adanın egemenliğini devraldıktan sonra, 1904 yılında Osmanlı Devleti tarafından atanan ve kendisi tarafından onaylanan Musa İrfan Bey'in 1925'te ölümü üzerine boşalan bu makama, daha önce Defterdarlık Dairesinde Muhasip Yardımcısı olarak görev yapan avukat Mehmet Münir'i atamıştır. 1928'de ise Evkaf Dairesi bir hükümet dairesi haline getirilerek, başında bulunan biri İngiliz diğeri Kıbrıslı Türk iki müdür, doğrudan İngiliz yönetimi tarafından atanmaya başlamıştır (Gaziöğlü, 1996, s. 197- 198).

¹⁹Necati Özkan, 1899 yılında Lefkoşa'da dünyaya gelmiştir. Lefkoşa Türk Lisesi'nden mezun olduktan sonra meslek hayatına aynı lisede öğretmen olarak başlayan Özkan, daha sonra ticaret hayatına atılmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik olarak kalkınmasına önem veren Özkan, sigara fabrikası, inşaat malzemeleri, mermer ve mozaik fabrikası, turizm ve seyahat acenteliği gibi birçok ticari faaliyette bulunmuştur. 1926 yılında Lefkoşa Belediye Meclisi üyeliğine seçilerek politikaya atılan Özkan, 1930 yılında Kavanin Meclisi'nin 3 Türk üyeliğinden biri olan Lefkoşa- Girne milletvekilliğini kazanmıştır. 1931 yılında adada çıkan Rum İsyanı nedeniyle Kavanin Meclisi'nin feshedilmesi sonrası da Kıbrıs Türk toplumunun politik hayatından kopmayan Özkan, 1949'da *İstiklal* isimli gazeteyi çıkarmış ve 1950'de Kıbrıs Türk Birliği İstiklal Partisi'ni kurmuştur. Özkan, 1970 yılında vefat etmiştir. Ergin Birinci, **M. Necati Özkan (1899- 1970), I- IV. Cilt**, Lefkoşa, Necati Özkan Vakfı Yay., 1997- 2001, s. 14- 17.

²⁰Mehmet Remzi Okan, 1885'te Kaleburnu köyünde doğmuştur. Rüşdiye'yi bitirdikten sonra öğretmenlik yapmaya başlaya Okan, 1914'te Sarayönü Erkek Okulu'na başöğretmen olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası "Meclis- Milli" isimli kongrenin toplanmasına öncülük edenlerden biri olan Okan,

yönetimine karşı Türk toplumunun yeni Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinin güçlenmesini ve toplumun bu doğrultuda kanalize olmasını arzu etmektedirler. Zaten Kıbrıs Türk toplumunun toplum tabanında da eğilimi ve arzusu bu yönde olmuştur.

Bu kişilerden öğretmen-gazeteci Mehmet Remzi Okan, 10- 11 Aralık 1918 tarihinde Kıbrıs Türk toplumunun önde gelenleri ile birlikte “Meclis-i Milli” adında bir kongre toplayarak, I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti’nin parçalanması karşısında Kıbrıs Türk toplumunun ulusal bütünlüğünü koruma kararlılığını göstermeye çalışmıştır. Bu kongrede Kıbrıs Türk toplumunun Adadaki varlığını sürdürme azmini ortaya koymak için Kıbrıs Rum toplumunun *Enosis* isteğine karşı çıkan ve adanın Türkiye’ye verilmesini talep eden kararlar çıkmıştır. Okan, avukat arkadaşı Ahmet Raşit ile 1919’da *Doğru Yol* gazetesini çıkarmış, bu gazetenin kapatılması üzerine, 15 Şubat 1921’de tek başına *Söz* gazetesini çıkararak, Anadolu’daki direnişi Kıbrıs Türk toplumuna duyurmaya çalışmıştır. *Söz* gazetesi, Kurtuluş Savaşı sonrası da Atatürk Türkiye’sinde olan her gelişmeyi yakından takip ederek, okuyucularına duyurmuştur. Aşağıda ele alınacağı gibi Remzi Bey, Latin harflerinin kabulünden sonra da gazetesinin yeni harflerle basılması için bizzat Türkiye’den yardım istemiş ve bu yardım isteği kabul edilmiştir²¹.

Necati Özkan ise politik olarak İngiliz yönetimi ile mücadeleye girmiş, kendisini Atatürk Türkiye’sindeki gelişmelere adanmış bir Atatürkçüdür. Özkan, tüm hayatını Kıbrıs Türk toplumunun Adada Kıbrıs Rum toplumu ile eşit düzeyde var olması için mücadeleye etmeye adanmış, bu uğurda İngiliz yönetimi ile karşı karşıya gelmekten kaçınmamıştır. Özkan, 15 Ekim 1930 tarihinde yapılan Kavanin Meclisi seçimlerinde İngilizlerin desteklediği Mehmet Münir Bey’e karşı aday olmuş ve toplum tarafından büyük kabul görerek Lefkoşa-Girne milletvekilliğini kazanmıştır. Özkan, aynı zamanda 1 Mayıs 1931’de kendi evinde Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen aydınları ile “Milli Kongre”yi toplayarak, İngiliz yönetimine karşı Kıbrıs Türk toplumunun Lise, Müftülük, Şeriye Mahkemeleri, Evkafın yönetimi gibi konularda ihtiyaçlarını ve isteklerini ele almıştır²². Necati Özkan aynı zamanda

1915’ten beri adada Türk gazetesi yayımlanmadığı için önce 1919’da Ahmet Raşit ile *Doğru Yol* gazetesini, bu gazetenin kapanması üzerine ise 1921’de tek başına *Söz* gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Okan, yayımladığı gazete ile Anadolu’daki Kurtuluş Savaşına manen destek olduğu gibi maddi olarak ta düzenlenen kampanyalar ile Türkiye’ye para ve yardım gönderilmesini sağlamıştır. Okan, Mustafa Kemal’in liderliğinde yeni Türkiye Cumhuriyeti’ni büyük bir takdir ve hayranlıkla takip ederek, gazetesinde hemen hemen her gün haberler yapmıştır. Remzi Bey, Kıbrıs Türk toplumunun ileri gelenlerinden biri olarak yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde gerçekleştirilen inkılapları da büyük bir ilgi ile takip etmiş ve Kıbrıs’ta gazetesini Latin alfabesi ile çıkaran ilk gazeteci olmuştur. Remzi Bey, bu konuda Türkiye’den de maddi ve manevi olarak yardım görmüştür. Türk Kurtuluş Savaşı aleyhine faaliyette buldukları için Türkiye’den sınır dışı edilen “Yüzellilikler”den İngiliz Muhipleri Cemiyeti kurucusu Sait Molla’nın Kıbrıs’a sürgün edilmesi sonrası bu kararı protesto eden ve Sait Molla’ya “Yunan Casusu” diyen Okan, bu nedenle 1926 yılında İngiliz mahkemesi tarafından 2 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Gazetesi de bu olay nedeniyle bir süre yayımlanmayan Okan, 1931 Rum İsyanı sonrası adada her türlü basın- yayım faaliyetlerinin İngiliz yönetimi tarafından yasaklanmasının ardından yayıncılık hayatından çekilmiştir. 1941 yılında yakalandığı hastalıktan dolayı Türkiye’ye tedaviye gelen Okan, 22 Ocak 1942’de İstanbul’da hayatını kaybetmiş ve dönemin şartlarının uygun olmamasından dolayı cenazesi Kıbrıs’a gönderilmeyip, Edirnekapı Mezarlığı’na defnedilmiştir (Neriman Cahit, “- Onlar Kıbrıs’ın- İlk Kadın Gazetecileridir”, *Yenidüzen, Yenidüzen Sanat*, 28 Kasım 2009).

²¹Sabahattin İsmail – Ergin Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (Meclis- i Milli 1918, Milli Kongre- 1931)**, Lefkoşa, Gelişim Ofset,1987, s. 15 –16.

²² İsmail- Birinci, 1987, s. 483.

o dönemde Mustafa Kemal Atatürk ile tanışma şansı bulan Kıbrıs Türk'lerinin lideri olup, Atatürkçü kimliği ile toplumuna Atatürk sevgisi aşılamaaya çalışan bir aydın olmuştur²³.

Kıbrıs Türk toplumu içinde yenilikçi ve "Halkçı" olarak adlandırılan bu kişiler, Türk toplumu içinde etkinliklerini arttırıp, İngiliz yönetiminden taleplerde bulunmuştur. Örneğin, Atatürk ilke ve inkılâplarının Kıbrıs'ta uygulanmasını, Kıbrıs Türk toplumun haklarını temsil eden Evkaf Dairesi, Müftülük, Liseler gibi makamların yöneticilerinin atama yolu ile değil toplum tarafından seçilmiş kişilerce yönetilmesini, okullarda müfredatın Türkiye'deki müfredata uydurulması gibi. Kıbrıs Türk toplumu aydınlarından Halkçı grup, İngiliz yönetimi nezdinde geleneksel Osmanlı kimliklerinin geride bırakılmasını ve Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'sinde uygulamaya konulan reformların kabul edilerek, Türk kimliğinin benimsenmesini istemişlerdir²⁴.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Larnaka'ya atanan Asaf Bey'in seçimini konusunda yapılan tercihin inceliği de, zaman içinde ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türk toplumu açısından önemli bir odak durumuna gelen Türk Konsoloslğu, özellikle Kemalist hareketin Adada güçlenmesi açısından da önemli rol oynamıştır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından Kıbrıs Türkleri her yıl 29 Ekim Cumhuriyet bayramı kutlamalarını Türk Konsolosu ile kutlamaya devam etmişlerdir. Özellikle 1930'ların ortalarından itibaren Türk Konsolosunun Adada Atatürkçü olarak bilinen Necati Özkan, Remzi Okan gibi toplumun önde gelenleri ile olan ilişkisi ve onların yanında olması İngiliz yönetimini tedirgin etmiştir. Örneğin, 10 Nisan 1935'te Kıbrıs Valisi Richard Palmer, Türk toplumu içinde İngiliz yanlısı güçlere karşı (İngilizlerin atadığı Evkaf Dairesi Müdürü gibi) önemli bir denge oluşturan Kemalistlerin Türk Konsoloslğundan güç aldıklarından yakınmaktadır. Yine aynı yıl Türk Konsoloslğunun Larnaka'dan başkent Lefkoşa'ya taşınma isteğini belirtmesi Vali Palmer'i tedirgin etmiş ve Konsoloslğun bu isteğine uzun süre olumlu cevap vermemiştir²⁵.

Özellikle Atatürk döneminin son yıllarında bir yandan Türk donanması Hamidiye zırhlısının 20- 22 Haziran 1938'de Mağusa'ya yaptığı ziyaretin toplum içinde yarattığı coşku, sevinç ve heyecan, diğer yandan *Söz ve Ses*²⁶ gazetelerinde 1930'lu yıllarda Atatürkçülüğün adada yerleşmesi için yapılan yayınlar İngiliz yönetiminde büyük tedirginlik yaratmıştır. Bu

²³Necati Özkan, Atatürkçü kişiliği ile Kıbrıs Türk toplumu içinde kendine saygın bir yer edinen bir politikacı olmuştur. Özkan, kurduğu partiye Atatürk'ün kurduğu partinin simgesi olan Altı Ok'u amblem olarak seçen, çıkardığı gazetesinin başlığının altına "Hakkıdır Hakka Tapan Milletimin İstiklal" özdeyişini koyan, 29 Ekimlerde gazete ile birlikte Cumhuriyet Bayramı armağanı olarak Türk bayrağı dağıtan, okullara üzerinde Atatürk'ün ve partisinin sembolü olan kitap ve kalem gibi kırtasiye malzemeleri dağıtan, Atatürk ilke ve inkılâplarının Kıbrıs Türk toplumu arasında uygulanması için öncü olan bir kişidir. Bu konularda ayrıntılı bilgi için, Bk: Necati Özkan Vakfı tarafından 4 Cilt olarak çıkarılan Birinci, 1997- 2001.

²⁴ Gazioğlu, 1996, s. 200.

²⁵ CO 67/262- 2, 10 April 1935., Gürel, 1984, s. 187.

²⁶*Ses* gazetesi ise Hasan Asım İzzet tarafından 29 Nisan 1935'te yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazetelerde bir yandan Türk milliyetçiliğini teşvik eden yayınlar yapılırken, diğer yandan da genel olarak İngiliz İmparatorluğu'na eleştiriler yönelten yazılar yayımlanmaktadır. Örneğin, 4 Ağustos 1938 tarihli *Söz* gazetesinde İngiltere'nin Filistin politikasını eleştiren ve "Filistin'deki Arap davasını" candan destekleyen yazılar çıkmıştır. Her iki gazetede, 20- 22 Haziran 1938'de Mağusa limanını ziyaret edecek olan Türk donanmasındaki Hamidiye Zırhlısı'nın ziyareti öncesinde İngiliz yönetimi tarafından 3 Haziran 1938'den başlamak üzere sansüre tabi tutulmuştur (4 Ağustos 1938 tarihli *Söz*, **KTMA**, Gürel, 1984, s. 182).

tedirginlik nedeni ile dönemin valisi Richard Palmer, 30 Haziran 1938'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'e gönderdiği gizli ve kişiye özel yazıda, Kıbrıs'taki Türk milliyetçilik hareketlerini anlatmakta, *Söz* ve *Ses* gazetelerinin, bir kısım politikacı yazarın Evkaf yönetimine yaptığı eleştiriler yaptığını belirtmektedir. Palmer'e göre, bu gazeteler ve bir kısım yazarlar Türkiye için "Anavatan", Cumhurbaşkanı için "Atatürk'ümüz" ifadelerini kullanarak milliyetçi propaganda yapmakta, İstanbul'da yayımlanan *Cumhuriyet* gazetesi de yer verdiği yazılarla bu milliyetçilere destek olmaktadır²⁷.

Palmer, yazının devamında konunun Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile görüşülmesini, ayrıca *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'ta Türkler arasında okunmasını engellemek için sömürge yönetiminin danışma kurulu olan İcraat Meclis'inde konunun görüşülerek, gazetenin adaya girişinin yasaklanmasını tavsiye etmektedir. Vali, Türk Hükümetinin yarı resmi yayın organı olarak nitelediği *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'a sokulmasını yasaklamadan önce, Ankara'da gerekli temasların yapılması halinde belki de böyle bir yasaklamaya gerek kalmayabileceği görüşünü de belirtmiştir²⁸.

Görüldüğü gibi Lozan Antlaşması sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk toplumu arasındaki siyasi, kültürel ve toplumsal bağ hiç kopmamış ve devam etmiştir. İki toplum arasındaki ilişki sadece Kıbrıs Türk toplumu açısından değil Türkiye Cumhuriyeti açısından da önemli olmuş, Atatürk'ün yürüttüğü dış politikada siyasi olarak da ada konusunda ince bir politika takip edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin açtığı Türk Konsolosluğu da Adada Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye ile olan siyasi bağının devam etmesi bakımından önemli bir sacayağı olmuştur. Bu durum zamanla İngiliz yönetimini rahatsız etse de toplumsal dinamiklerin önüne geçememiş ve Kıbrıs Türk toplumunda var olan Türkiye sevgisini engelleme girişimleri başarılı olamamıştır.

III. Mustafa Kemal Atatürk İçin Kıbrıs'ın Önemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını kaybettiği 1938 yılına kadar özellikle kurucu önderin kişiliğinde Kıbrıs adası hem toplumsal hem de stratejik olarak önem verilen ve takip edilen bir konumda olmuştur.

Bizzat Mustafa Kemal'in Kıbrıs'a olan ilgisi ve adanın önde gelenleri ile olan temasları söz konusudur. Kıbrıslı ünlü doktor ve yazar Derviş Manizade *Kıbrıs Dün Bugün Yarın* isimli eserinde güneyde askeri bir tatbikatı izleyen Atatürk'ün etrafında bulunan subaylara "Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim, ikmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?" sorusunu sorduğunu belirtmektedir. Atatürk, subayların görüş ve önerilerini sabırla dinledikten sonra, elini haritaya uzatmış ve Kıbrıs'ı işaret ederek, "Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir..." demiştir. Manizade, Atatürk'e uzun yıllar Çankaya köşkünde hizmet etmiş Kıbrıs'lı Saffet Engin (Arın Engin)'den naklen Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı günlerde yaşadığı bir olayı da anlatmıştır. Engin'in anlattığına göre, Engin Kıbrıs'ın geleceği konusunda soru sorma cesaretinde bulunca, Atatürk "Onun da sırası gelecek Saffet Bey" şeklinde cevap vermiştir²⁹. Böylece Atatürk zamanında Kıbrıs Türk toplumunun sadece toplumsal ve kültürel ihtiyaçları değil, siyasi beklentilerinin de dikkate alındığı bir politika izlendiği görülmektedir.

Manizade, Kıbrıs'ta Lozan Antlaşması sonrası Türkiye vatandaşlığını seçme konusunda yoğun bir talep olduğunu ancak zamanla göç edenlerin sayısının artma eğilimine

²⁷ Public Record Office- Foreign Office (FO) 371 / 21935- 3261, 30 June 1938.

²⁸ A.g.b.

²⁹ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul Kıbrıs, Türk Kültür Derneği Yay. No: 8, 1975, s. 13- 23.

girmesi nedeniyle bizzat Atatürk'ün bazı girişimleri bulunduğunu yazmaktadır. Manizade'ye göre, emekli İstanbul Vali Yardımcısı Kıbrıs kökenli Şevket Yurdakul Atatürk'ün bazı temsilciler vasıtası ile (Kırklareli Mebusu Fuat Umay ve Siirt Mebusu- *Milliyet* gazetesi kurucu sahibi Mahmut Nedim Soydan) göçlerin durdurulması emri vermiş ve böylece sayısının 5- 6 binde kaldığını belirtmiştir³⁰.

Kıbrıs'ta yayınlanmakta olan ve Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını büyük bir dikkat ve istekle takip eden *Söz*³¹ gazetesine 21 Ağustos 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Müdürü Ahmet Ağaoğlu imzası ile gönderilen mektupta Kıbrıs Türk basınının ve özellikle gazetede ki yorumlarının Türkiye'de olumlu karşılandığı belirtilmiştir. *Söz* gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi Okan ise 16 Eylül 1922'de bu mektubu gazetesinde yayınlamış ve altına teşekkür yazısı yazmıştır. Remzi yazdığı yazıda, "Ağaoğlu'na ve Anadolu'da Kurtuluş Savaşını yürüten herkese teşekkür ederek, yaptıkları yayınların milli davaya yararlı olduğu tespitinin bu mektupla ortaya çıkmasından son derece memnun olduklarını" belirtmiştir³².

Söz gazetesi 1 Kasım 1928'de Türkiye'de Harf inkılâbı yapıldıktan sonra Kıbrıs'ta Latin alfabesine geçen ilk Türk gazetesi olmuştur. Gazetenin sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi, Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan yeni Türkiye Cumhuriyetini ve Mustafa Kemal (Atatürk)'in ilkelerini de büyük bir içtenlikle benimsediği için, gazetesinde Latin alfabesini kullanması için gereken matbaanın parasını Türkiye'den talep etmiştir. Remzi'nin bu talebi de, Mustafa Kemal'in direktifi doğrultusunda Siirt Mebusu Mahmut Soydan aracılığı ile Türkiye tarafından karşılanmıştır. Ayrıca 1929'dan itibaren Türkiye'den *Söz* gazetesine ilk olarak 3, daha sonra 2 ayda bir belli miktarda para gönderilerek, mali katkıda bulunulmaya başlanmıştır³³.

O dönemde Mustafa Kemal'in direktifleriyle Kıbrıs'taki Türk dili ve basını ile ilgilenmeye başlayan Siirt Mebusu Mahmut Soydan, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin yazı işleri müdürü Naşit Hakkı (Uluğ)'yı bu işin yürütülmesi ile görevlendirmiştir. Naşit Hakkı (Uluğ), *Söz* gazetesi sahibi Mehmet Remzi'nin yeni Türk harflerini almak için İstanbul'a gidişini işiten Mustafa Kemal'in bu girişimden çok mutlu olduğunu ve Remzi ile kendisi adına ilgilenilmesini emrederek, ona verilmek üzere bir de kapalı zarf gönderdiğini ve "Kıbrıs'ta Türk dili sönmemelidir" dediğini belirtmiştir³⁴.

Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs Türk toplumu önderlerinden Necati Özkan ile de birebir ilgilenmiş ve "Özkan" soyadı kendisine Atatürk tarafından verilmiştir. Necati Özkan, Atatürk ile görüşme olanağı bulan ilk Kıbrıslı Türk önderdir. Necati Özkan, Kıbrıs Türk toplumu adına 1935 yılı başında Ankara'da temaslarda bulunurken, Atatürk'ün Etnoğrafya Müzesi yanındaki Halkevinde Hatay konusunda yaptığı konuşma esnasında kalabalık içinden " *Kıbrıs'ı da, Kıbrıs'ı da Atam. Bizi de, Kıbrıs Türkü'nü de kurtar Atam*" diye haykırarak, Atatürk " *Kıbrıs'ı da kurtarmasını isteyen*" kişi hakkında yanında bulunan Kıbrıslı Fatih

³⁰ **A.g.e.**, s. 19.

³¹ Gazete, Harf İnkılâbı açıklanmadan önce 4 Ekim 1928 tarihli 357. sayısında eski yazı ile olan başlığı değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlık kullanmıştır. Gazetede 24 Ocak 1929'dan itibaren ise başlığının etrafındaki tüm yazılar ve içeriğinin bir kısmı Latin harfleri ile verilmeye başlanmıştır (İsmail- Birinci, 1989, s. 224- 225).

³² Manizade, 1975, s. 16- 17, 16 Eylül 1922 tarihli *Söz* gazetesinden aktaran, Manizade, 1975, s. 17

³³ **A.g.e.**, s. 15., **B. A.** 030.01- 83.548.2.- Tarih: 26 Şubat 1929.

³⁴ **A.g.e.**, s. 15.

Güvendirilenden bilgi almıştır. Necati Özkan, Çankaya köşküne davet edilerek, Atatürk'e Kıbrıs konusunda bilgi vermiştir. Bu görüşmede Atatürk, Necati Bey'e "Özkan" soyadını vermiş ve büyük boy bir de resim imzalamıştır³⁵.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel olarak Kıbrıs Türk toplumuna duyduğu ilgi böylece ortaya çıkmaktadır. Bu ilgi ve sevgi karşılıklı olup, Atatürk'ün hayatını kaybettiği 10 Kasım 1938'de Kıbrıs Türk toplumu da büyük bir üzüntü duymuş ve yas ilan etmiştir. Atatürk'ün ölümünden 12 gün önce yayımlanmaya başlayan *Vakit* gazetesi, 11 Kasım 1938'de sürmanşette, " *Türk Dünyası Büyük Dâhisi İçin Acılar İçinde Kan Ağlamaktadır*" şeklinde çıkmıştır. Ölüm haberini yorumuyla birlikte veren gazete, Atatürk'ün fotoğrafının altına da " *Kara ve Çok Acı Bir Haber*" yazmıştır³⁶. Atatürk'ün ölümünün ardından adada onun hayatını ve mücadelesini yansıtan fotoğraflar, dergiler çoğalmış, Kıbrıs Türkleri evlerini, kahve ve kulüplerini onun resimleri, veziceleri, gençliğe hitabesi ile donatmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Kıbrıs Türk toplumuna karşı doğrudan olmasa bile dolaylı olarak bir ilgisi ve alakası olmuştur. Atatürk, Misak-ı Milli sınırları dışında kalan dış Türklerden Kıbrıs Türklerinin ihtiyaçlarını ve isteklerini yeri geldikçe takip etmiş, bu amaçla Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen ilericilerle aydınları ile temaslar yapmıştır. Kıbrıs Türk toplumu da yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e karşı büyük bir sevgi ve hayranlık duymuş, onun ilke ve inkılaplarına bağlılık göstermiş, onun izinden gitmeye çalışmıştır.

Sonuç

Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından 1571'de fethedilmesinden sonra Anadolu'dan Adaya yerleştirilen Müslüman Türk nüfusu bugüne kadar varlığını korumuştur. Adanın ilk olarak 1878'de İngiltere'ye kiralanması sonrası yönetimden ayrılmak zorunda kalan Kıbrıs Türk toplumu, 4 Kasım 1914'te Adanın İngiltere tarafından ilhak edilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nden tamamen kopmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası yenilgiye uğrayarak toprakları işgale uğrayan Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti olarak yeniden doğmuştur. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile uluslararası alanda tanınmışlığını sağlayan yeni Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs adasının bu antlaşma ile hukuki egemenliğinin İngiltere'de olduğunu kabul etmiştir. Ancak Türkiye, Adadaki Türk varlığı ve stratejik olarak güney kanadının savunmasında kilit konumda olmasından dolayı Kıbrıs ile olan bağlantısını koparmamıştır.

Aslında Lozan Antlaşması sonrası da hem Kıbrıs Türklerinin Türkiye ile hem de Türkiye'nin Kıbrıs ile olan ilişkisi karşılıklı olarak devam etmiştir. Kıbrıs Türkleri Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından Anavatan olarak gördükleri yeni Türkiye Cumhuriyetine karşı da büyük bir ilgi ve alaka göstermiş, aidiyet merkezi olarak yüzünü hep Türkiye'ye dönmüştür. Kıbrıs Türkleri için Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsında Türkiye Cumhuriyeti'ndeki gelişmeler yakından takip edilmiş ve hatta yeni Cumhuriyette hayata geçirilen inkılapların aynısı uygulanmak istenmiştir. Bu nedenle Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen aydınları İngiliz yönetimince yakından takip edilmiş ve Türkiye ile olan ilişkilerin İngiliz yönetiminin Adayı elinde tutma politikasına zarar vermemesi için engellenmeye çalışılmıştır. Yine de İngiliz yönetiminin tüm çabalarına rağmen Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk'le olan bağlantısı kesilememiştir.

³⁵Birinci, **M. Necati Özkan**, **Cilt: I**, 1997, s. 224- 225. Ne yazık ki Atatürk'ün Necati Özkan'a verdiği ve üzerinde "Özkan" soyadının yazılı olduğu kağıt, 1954 yılında evinde çıkan yangında diğer kıymetli evrakları ile birlikte yanmıştır (**A.g.e.**, s. 226).

³⁶ *Vakit*- 11 Kasım 1938 (**KTMA**).

Türkiye açısından da Adada bulunan Türk varlığı, adanın Lozan'da hukuki olarak İngiliz toprağı olarak kabul edilmiş olsa bile ihmal edilmemesi gereken bir unsur olarak görülmüştür. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, toplumsal ve kültürel olarak adadaki Türklerle olan ilişkisini devam ettirmiştir. Hatta siyasi olarak da adada açılan Türk Konsoloslugu aracılığı ile Kıbrıs Türk toplumunun yanında olunmuştur. Yine bizzat Atatürk'ün inisiyatifi ile Adada yüzü Türkiye'ye dönük olan Mehmet Remzi Okan'ın *Söz* gazetesine maddi yardımlarda bulunulmuş, Necati Özkan ile görüşmede bulunulmuştur. Yani Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen ilericilerle ilişkide bulunarak, adadaki Türk toplumuna karşı olan politik ilginin kesilmemesine özen göstermiştir. Tabii ki Türkiye Cumhuriyeti Lozan sonrası Kıbrıs politikasının temelini toplumsal ve kültürel bağların hiç koparılmaması bağlamında devam ettirirken, siyasi bağlarını ise Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen ilericilerle destekleyerek çok daha ince bir çizgide yürütmüştür. Bunun nedeni de Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi uyarınca herhangi bir devletin iç işlerine karışmama ve aynı şekilde kendi iç işlerine karışılmaması yoluyla dünya ve ülke barışının korunması felsefesidir. Yine de bu felsefe, Misakı Milli sınırları dışında yaşasa da Kıbrıs gibi Türk varlığının söz konusu olduğu bir yerde, bu varlığa karşı duyarlı ve ilgili olmayı engellememiştir.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ Mine- ÖZDAL Barış, "Lozan Barış Andlaşması'nın Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler- Mülteciler", **I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı I**, Ankara, 21- 23 Kasım 2008, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yay.: 8, 2009.
- AN, Ahmet, **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması**, Lefkoşa, Galeri Kültür Yay., 1997.
- BİRİNCİ Ergin, M. Necati Özkan (1899- 1970), **I- IV. Cilt**, Lefkoşa, Necati Özkan Vakfı Yay., 1997- 2001.
- CAHİT, Neriman, "-Onlar Kıbrıs'ın- İlk Kadın Gazetecileridir", *Yenidüzen*, **Yenidüzen Sanat**, 28 Kasım 2009.
- EVRE, Bülent, **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi**, Lefkoşa, Işık Kitapevi Yay., 2004.
- GAZIOĞLU Ahmet, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878- 1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Ankara, Kıbrıs Araştırmaları ve Yayın Merkezi Yay., 1996.
- GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878- 1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt: I, İstanbul, Kaynak Yay., 1984.
- HİLL, S. George, **The History of Cyprus**, Cambridge, Cambridge University Press, 1952.
- İSMAİL, Sabahattin – BİRİNCİ, Ergin, **Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri 1919- 1938**, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yay.- 8-,1989.
- İSMAİL, Sabahattin – BİRİNCİ, Ergin, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (Meclis- i Milli 1918, Milli Kongre- 1931)**, Lefkoşa, Gelişim Ofset,1987.
- KESER, Ulvi, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrası Yaşananlar", **ÇTTAD**, V/2, Bahar, 2006, s. 107

- MANİZADE, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, İstanbul Kıbrıs, Türk Kültür Derneği Yay. No: 8, 1975.
- MERAY Seha, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, TI CII**, Ankara, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1969.
- SAMANİ, Onurkan Meltem, **Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- SARICA Murat- TEZİÇ Erdoğan – ESKİYURT Özer, **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975.
- YURDAKUL, Erdal, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması**, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Genelkurmay Basımevi, 2002.
- KIBRIS TÜRK MİLLİ ARŞİV VE ARAŞTIRMA DAİRESİ (KTMA)- *Hakikat, Söz ve Vakit* gazeteleri- GİRNE- KUZZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ- CUMHURİYET ARŞİVİ DAİRESİ- ANKARA.
- İNGİLİZ ARŞİV BELGELERİ (PUBLIC RECORD OFFICE) DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI- FO.
- FO/ 371 Foreign Office- General Correspondence, Political: 21935.
- CO/ 883 Colonial Office- Confidential Print: Mediterranean- 2.
- CO/ 67 Colonial Office- Original Correspondence- 179- 4973.
- CO/ 67 Colonial Office- Original Correspondence- 262- 2.